

## Transcriptie Interview met Godert Volbeda op 22 augustus 2018

I-1: Welkom. Voor de volledigheid graag eerst je volledige naam en geboortedatum.

G: Godert Volbeda. Geboren 9 mei 1936 te Leiden.

I-1: Dus een geboren Leidenaar?

G: Ja. Een geboren Leidenaar. Zoon van een middenstander.

I-1: Waar ben je geboren?

G: Thuis in Leiden, in het bed bij mijn moeder.

I-1: Maar welke buurt?

G: In de Zeeheldenbuurt. Mijn vader had daar een slagerij en die is later door mijn broer voortgezet. Erg bekend nog steeds in Leiden; een buurtslagerij. Alles ging goed.

I-1: Het was slagerij Volbeda?

G: Ja, slagerij Volbeda. Op de Herensingel [nr. 1] had je mijn oom, Dooitze [Godert Frederik] Volbeda, en in de [De] Ruijterstraat had je Jaap [Jacob Johannes Hendrik] Volbeda, de slager. En later is die door mijn broer John voortgezet.

I-1: Een MKB-gezin. Je vader was MKB-er?

G: Het midden- en kleinbedrijf? De slagerij had toen meer aanzien dan tegenwoordig. In het jaarboek uit 1996 staan alle slagers nog in met hun (voor-)namen.

Mijn moeder was geen rijke boerendochter. Maar een dochter van een rijke boer. De zoons kregen de centjes mee en de dochter kreeg een uitzet en dan was het goed.

I-1: Jouw moeder is geboren aan de Haven? [Maartje Roeloffs, geb. Leiden 25-2-1913, dochter van Jonathan Roeloffs en Marijtje Hus, overl. Leiden 14-2-1986, trouwde Leiden 19-6-1935 J.J.H. Volbeda]

G: Aan de Haven nummer 21. Aan de buitenkant is het nog de stadsboerderij. Aan de voorkant is er de gevel, maar er zitten een heleboel woningen achter. Meneer Blokland heeft het pand gekocht van mijn neven en onderverdeeld in appartementen.

I-1: Hoe zag de stadsboerderij eruit? Hoe moet ik dat voorstellen: een boerderij aan de Haven, aan de rand van de stad?

G: Ja. Hij had een weiland, achter waar nu de Willem de Zwijgerlaan is. En dat liep tot aan de Stinksloot.

I-1: De Stinksloot?

G: De Stinksloot. Want je had bij de Stinksloot de baggerstralen - die stonken - en daaroverheen in de Broekpolder had hij ook weiland. Hij was import-Leidenaar uit Oude Wetering vandaan. Die stadsboerderij – de stal – werd gebruikt om de koeien te ontvangen, die vrijdags naar de markt werden gebracht. Die kwamen bij het Spoortje uit Groningen en Overijssel vandaan. Die werden daar gestald voor de melk en de kalveren. Mijn ooms waren heel goede veeverloskundigen.

Gaan we praten over de Haven, daar kan ik ook een heleboel over vertellen. Die wijk, die was toch een economisch geheel. Want vrijdags kwamen de boeren naar de stad en die stalden de paarden in de stal van opa, want de koeien waren inmiddels naar de markt gebracht. De vrouwen gingen de boodschappen doen. Die kwamen later weer terug en dan ging in de koffiekamer oma koffie schenken en dergelijke en daar werden alle nieuwtjes uit het Lage Land – dat lag aan de oostkant van Leiden – verteld.

De boeren kwamen terug en die deden zaken bij Pielanen, de zadelmaker. Die woonde aan de overkant [W. Pielanen, Haven 50] en daarnaast had je de wagenmaker De Ru [A. de Ru zat eerder(?) Haven 17]. Die deed reparatiewerk en nieuwe spullen; die werden daar verkocht. Aan de overkant had je Pleij, de grote ijzersmederij [nr. 54], en naast Pleij had je Fontein. Die was een aannemer [Kantoor fa. P. Fontein & Zonen].

I-2: Pleij hebben wij gesproken. Was dat aan de andere kant van de steeg?

G: Nee. Dat was de slager. Naast die slager zat Pielanen, de zadelmaker.

Naast Pleij zat Fontein, de aannemer, en die had naast de Zijlpoort een opslagplaats voor cement en stenen en dergelijke. En daar deden de boeren zaken om ook nog verbouwingen aan de boerderij te doen.

Op de hoogte van nummer 34 zat Van der Steen [H.W. van der Steen, Haven 36]. Die had alle gereedschappen, die voor de boerderij nodig waren: melkfilters, blokken en rieken.

I-1: Blokken?

G: Melkblokken. Daar moesten ze op zitten.

De koeien kwamen van Het Spoortje: het Haarlemmermeerspoortje.

In de skyline van Leiden, vanaf de Zijl, kon je de boerderij van opa zien. Eigenlijk had je daar drie boeren zitten. Rechts van de spoorlijn zat Rietkerk. Die had zijn boerderij op de Lage Rijndijk [Jos Rietkerk, Lage Rijndijk 20]. Die is ook voorbij. Aan het einde van de Os en Paardenlaan zat De Graaf. Aan de linkerkant van de Os en Paardenlaan had je ook weiland. Dat was van De Graaf. Daartussen lagen volkstuinten [Cornelis de Graaf, later wed. G.J. de Graaf-van Velsen, Os en Paardenlaan 43].

I-1: Het Spoortje: waar lag dat precies?

G: Het Spoortje. De Herensingel, dan ga je met de bocht naar links en daar recht vooruit had je Het Spoortje. Het werd Het Spoortje genoemd, maar het was de Haarlemmermeerspoorlijn. Op de computer heb ik nog de foto's staan van dat stationsgebouw. Het Spoortje werd ook gebruikt voor kolen. De steenkool kwam daar en je had een verbinding naar de gasfabriek toe. Je had ook nog een aftakking naar het slachthuis. Het slachthuis kon vlees in koelwagens vervoeren, soms ook naar het buitenland. Dat hoorde allemaal bij elkaar. Wat is er nog meer over te vertellen?

I-2: Nog even over de Haven: wanneer is die boerderij gestopt?

G: Dat zal in de oorlog gebeurd zijn. Toen is er een heleboel veranderd. Na de oorlog dacht je dat alles hetzelfde zou zijn gebleven, maar mijn generatie zat met de keuze; ineens ging alles veranderen. In de Zijlstraat, naast Pleij, had je ook nog een grote stal en die was van mijn oom Marius. Mijn oom Bastiaan had een veevoerbedrijf – foerage – en daar kwam ook vee uit het lage land. De Volharding.

I-1: Wat is De Volharding?

G: Was het stationsgebouw van de rederij "De Volharding". Dat is tegenwoordig een nieuw restaurant: Lot en [de] Walvis. Daarvoor zat daar Meester met zijn Renaultgarage in gekomen. En daarna een hele poos is dat een beetje aggenebbisj geweest. Een beetje onduidelijk zaakje heeft daar gezeten. Daar is nu dat restaurant.

I-1: In welke straat is dat?

G: De Haven. Je hebt de passantenhaven en waar op het Havenplein de bebouwing begint, daar heb je De Volharding. Het staat er ook boven.

I-2: Wat was dat precies?

G: Dat was het stationsgebouw van rederij De Volharding en die voer tussen Gouda, Alphen en Leiden. Dat was een beurtvaart. Daar zijn ook foto's van.

I-2: Dat hele grote gebouw: waar werd dat voor gebruikt?

G: Kijk eens: net als Bodehuis Berk destijds op de Kaasmarkt, die had dus spul om te ontvangen en te verdelen. Daar kwamen mensen mee naar Leiden varen. Die hadden producten. Je moet niet vergeten: die grote wegen, dat is van de laatste 100 jaar. Het is allemaal water geweest in de buurt. En je gaat ook verbinden om te kijken hoe de boel in elkaar zit.

I-1: Was er veel verkeer over het water?

G: Ja, natuurlijk. Ik heb de gebroeders Klerks nog meegemaakt en die woonden in Oude Wetering. Die brachten vee vanuit de buurt van Rijnsaterwoude met de boot over de Kaag en die losten dat langs de Oude Vest.

I-1: Door de stad heen en het vee werd daar gelost?

G: Door de stad heen. Werd het vee gelost aan de Oude Vest en ook aan de Beestenmarkt. Er was veel vaarverkeer in Leiden: bijvoorbeeld de haringloggers van Katwijk naar IJmuiden en vice versa. In de Zijlsingel werden de schepen voor de Meelfabriek gelost; de fabriek werkte dag en nacht.

I-1: Welke buurt, welke straat ben je geboren?

G: De Zeeheldenbuurt: De Ruijterstraat. Op de hoek van de De Ruijterstraat en Munnikenstraat had mijn vader dus een slagerij. Het was echt een buurtslager. Hier staat ook nogal wat in. Dat kan je te leen krijgen [De Ruijterstraat 31; hinderwetvergunning verleend aan Jac. Volbeda voor slagerij 18-5-1934].

I-2: Dat boek is van Cor Smit, "Ons Eiland".

G: Daar staat de slagerij van mijn vader ook in.

I-2: Dat was toen een vrij nieuwe buurt?

G: Nee, die buurt is daar gekomen rond de eeuwwisseling. De Ruijterstraat, Munnikenstraat, Trompstraat, Evertsenstraat tot in de Oosterstraat. Dat was een aparte bouw en dat is nu beschermd stadsgezicht. Cor Smit schreef daar het boekje "Ons Eiland" over, omdat er sprake was van sloop.

I-1: Kan je iets over de buurt vertellen? Was het gezellig?

G: Toen ik geboren werd, kon je goed merken dat het gebouwd was met de contributiegelden van het CNV [deels Woningbouwvereniging Eensgezindheid]. In zowat elke voorkamer stond een harmonium. Die mensen kerkten hoofdzakelijk in de Oosterkerk en in de Herengrachtkerk. Weinig katholieken. Het was geen doorsnee buurt, een buurt van beambten: MBO-ers tegenwoordig. Ze hadden daar een buurtvereniging en er werd nogal aan de weg getimmerd.

I-1: Op welke manier?

G: Nou ja, ze hadden een buurtvereniging: eigenlijk de eerste in Leiden. Als je de stad in moest, dan moest je door de Doorbraak of je ging door de Munnikenstraat over de singel naar de tram op de Hoge Rijndijk. Geen auto's. Nee.

I-1: Winkels in de buurt?

G: Nogal wat kleine winkeliers; we kenden ze bij naam. Zeven kruideniers.

I-1: Zeven kruideniers toen?

G: Zeven kruideniers. Helemaal achterin de buurt had je nog de restanten van boerderij Bink. Later is daar Van Walbeek, melkboer, in gekomen [R. van Walbeek, Evertsenstraat 49]. Peter van Walbeek rijdt op het ogenblik de bussen voor de senioren. Roodenburg had je. En je had ook nogal wat groentemensen. Op de singel had je Van der Laken, je had Slingerland, Flaman, Prins.

I-1: Ook ambachtsbedrijven?

G: Op de singel had je de fietsenmaker. Op de Zijlsingel nummer 1 zat vroeger dokter De Bruyne en later is daar een tandarts in gekomen. In het spulletje van Bink heeft de oude Elferink een poosje in gezeten met klompen – inkopen en hij verkocht ze overal. En Burgy – welbekend – is begonnen als klein timmermannetje in de Van Speykstraat, achter de Evertsenstraat. En daar is ook het spulletje, het melkwinkeltje, waar Van Walbeek is begonnen. Burgy zit nu op de hoek van de Amphoraweg en Dr. Lelylaan met z'n gebouw.

I-1: Was het een gezellige buurt? Veel straatleven?

G: K&G - heb je daar van gehoord? – die is daar begonnen. In mijn jeugd gingen 's zomers de slaapkamerramen open, 's avonds om een uur of 7, en dan hoorde je een trompetsignaal en dan begonnen ze uit al die kamers te spelen tegelijk. Dat was echt wel leuk!

I-2: Hadden ze daar ook een oefenruimte?

G: Oefenruimte weet ik niet, maar ze excerceerden op het slachthuisterrein. En Ben Horsman – die was bij de mariniers – die heeft gezorgd dat ze één of andere sergeant van de mariniers voor de exercitie kregen. Dat was een geoliede machine. En bij K&G moest je echt een heel geldige reden hebben om niet op de repetitie te verschijnen. Een hele poos hebben ze gezeten op het Levendaal, in het wijkgebouw. Waar nu de begrafenisondernemer zit.

I-2: En iedereen en de winkels waren protestant in de wijk?

G: Nee. Roodenburg, die was Rooms. Dat was de melkboer. En dan had je mevrouw De Groot – nee: die was protestant. Van der Hulst achterin de buurt – die is er later in gekomen – die was Rooms Katholiek. Natuurlijk zijn er in de loop van de tijd, hoofdzakelijk na de oorlog, Rooms-Katholieke mensen bij gekomen door de woningnood. Dat was niet erg - de tijd veranderde - , want dan houdt je elkaar overeind.

I-2: Mengde dat wel? Mocht je wel met Rooms-Katholieke kinderen spelen?

G: Bij ons, moesten met iedereen goede vriendjes blijven, want het waren potentiële klanten. En als ik ruzie maakte, kreeg ik van mijn vader op mijn nek, want het waren klanten. Mijn vader had van die grote handen!

I-2: Kwamen er dan vooral protestante mensen in de winkel?

G: Nee, mijn vader kocht ook de koeien bij Roomse boeren. Het was net als de staat: staat en kerk moest je van elkaar scheiden. Mijn vader was beslist geen socialist, maar wel heel sociaal voelend:

sociaal in de omgang. Trouwens ik ook. Als ik narigheid zie, dan lul ik er niet over, maar ga ik erop af. En dan kom je soms in een wespennest. Wie zijn billen verbrandt..... Je heb geluk gehad dat je niet andersom stond.

I-1: Politieke kleur thuis: niet socialistisch. Wat was de partij?

G: Mijn ouders ARP. En ik ben ChristenUnie.

I-1: Ben je politiek bewust opgevoed of is het met de paplepel ingegeven?

G: Je hebt je naasten lief als jezelf. Dat werd in de praktijk ook erg gedaan. Als je niet lief was voor je naasten, kreeg je de grote hand van pa in je nek. Hij is op mij op school geweest. Ik was op school niet zo erg netjes, maar dat is een verhaal apart. Van zeven onderwijzers op één dag strafwerk gekregen. Daar ga je dan aan beginnen. "Jongen, heb je zoveel huiswerk?" "Nee". Je moest niet liegen, dat was nog erger. "Nee, ik heb strafwerk." Zo, dat was nogal wat. Zaten ze allemaal aan tafel in de ronde: buurtkinderen ook nog. Ik kreeg een briefje mee: "Ons gezin heeft het te druk om strafwerk voor onze oudste zoon te maken. Geef geen strafwerk, maar laat mij maar even komen." En toen is hij een keer geweest. Toen heb ik het wel gemerkt. Toen is hij op school geweest op zijn klompen in zijn witte jas. Kreeg een paar schoppen toe: "Je hebt je eigen te gedragen. Die mensen hebben het ook druk genoeg." Niet meer over gepraat. Het was klaar. Ik heb veel slaag gekregen en dat hielp altijd een week of vijf of zes.

I-1: Een gezagsgetrouwe, beetje strenge vader, maar toch een gezellig gezin? Hoeveel gezinsleden?

G: Vader, moeder, ik was de oudste. Dan heb ik een zus, die is anderhalf jaar jonger. In 1941 is nog een broer geboren en die heeft later de slagerij voortgezet. In 1948 en 1951 kwamen er nog 2 zussen bij.

Gezellig, ja, tot in de oorlog. De zaak werd gesloten. De helft van de Leidse slagerijen werd door de Duitsers gesloten. De slagers moesten naar Duitsland. Toen zei mijn vader: "Ik heb de trein gemist." Niets aan te doen. Die is dus ondergedoken en in de clandestiene slachterij gegaan om het verzet en dergelijke van vlees te voorzien. Heb ik heel veel verhalen over gehoord. Ken ik ook heel veel namen van. Bijvoorbeeld Willem de Krent, een echte stadsfiguur, die was ook veedrijver. Ik moest als klein jongetje soms mee om het geslachte vee op te halen. Ik heb een keer een half varken door de Zijl overgezwommen bij de Driegatenbrug. Daar stonden Duitsers. "Ga het water maar in, ik gooi het achter je aan". En dan zwom ik over, waar nu een jachthaven is, door het land heen naar de stal van opa. Dat zijn zo van die dingen.

Met Karel, een oude bakkersknecht, werden we aangehouden - met bouten vlees in de bakkerswagen van Ceres: daar zat een halve koe in, geslacht in Zoeterwoude - bij de treinbrug op de Kanaalweg. "Meneer, mag dat jongetje even bij u plassen, want hij moet zo nodig", vroeg Karel. Hij reed door en ik naar binnen bij die Duitsers. En zo ging dat allemaal. Het geluk was met ons. Ik heb trouwens altijd geluk gehad, als ik achterom kijk.

I-1: De rol van jouw moeder?

G: Mijn moeder? Toen deed de vrouw het huishouden. Ik zie haar nog staan met die kapotte handen van het kleren boenen op die wasplank. Toen hadden we drie stelletjes kleding: één in de was, één in de kast en één aan. 's Maandags trok ik altijd het schone goed aan tot zaterdag. En dat was altijd zo koud, als je het aantrok, dat weet ik nog.

Dat was in de oorlog: dat was een spannende tijd. Ik heb ook wel eens naast een achtervoet in bed gelegen.

I-1: Een achtervoet?

G: Een achtervoet van een koe.

I-2: Hoe oud was je, toen de oorlog begon?

G: Toen was ik 4 jaar. En als je dan 6 bent.....ik heb veel onthouden. Want ik ging ook logeren bij een boer op de Zijl. Daar deed ik mee in het gezin. Ik ging er op de fiets naar toe. Hoe oud was ik? Maar toen was er geen verkeer. Wat dat betreft ben ik zelfstandig opgevoed.

Nou ja, op school: lagere school gehad op de Hooglandse Kerkgrachtschool. En de opleiding: je had er twee in Leiden: één in de Kernstraat: die was openbaar. En wij zaten op het Christelijk Nationaal Onderwijs voor ULO, MULO, HBS en Gymnasium. MULO B haalde ik op de gereformeerde ULO-kopschool, ingang in de Koppenhinksteeg.

I-1: Mag ik even terugkomen op de oorlog? Wat heb je gemerkt van de oorlog: oorlogshandelingen? Heel belangrijk: er was genoeg vlees thuis, denk ik?

G: Soms wel, soms niet. Het eten bij ons was goed. De overburen hebben er ook van meegegeten: de ouwetjes. Op een gegeven moment had mijn vader een baard. Die moest eruit zien als een ouwe vent. Die was 24 jaar ouder dan ik. Die was begin 30. Maar die had geen angst.

I-1: Was hij ondergedoken?

G: Nee. Maar hij was altijd onvindbaar, laat ik het zo zeggen. Op de Nieuwe Beestenmarkt had je het café van Hofenk/ Bristol. Tegenwoordig is dat een hasjding, op de hoek. Aan de overkant had je Jan.....nou, kom ik zo wel op: Jan Verhoeven [J.C.G. Verhoeven, Café Noordzee, Nieuwe Beestenmarkt 23]. Dat is naast waar Hartwijk zit. Daar zaten er ook veel..... een soort ontmoetingsplek.

I-1: Wat zaten daar veel?

G: Dat waren grote cafés, dat was een soort ontmoetingsplek voor de mensen in het verzet en voor de voedselvoorziening. Op de andere hoek met die mooie tegeltjes, dat was café-biljart Hofenk/Bristol. Die hadden veel met de markt te maken. De veehandelaren uit het land kwamen naar Leiden toe. De veemarkt is heel erg belangrijk geweest in Leiden. Daar hebben ze ook veel connecties opgedaan.

Ik weet, mijn vader is een keer erg bang geweest. Toen hadden ze de fiets van de Ortskommandant gestolen. Die zat op het Rapenburg. Die was uit elkaar gehaald voor de onderdelen. Die moest toen in elkaar gezet worden. Die spanning kan ik nog wel voelen.

I-1: Honger gehad in de oorlog?

G: Ik heb geen honger gehad. Nee nee! Soms was het aardappeltjes in gebakken paardenvet, zoals nu de frituur is. Maar het was best lekker. Maar we hebben geen bloembollen gegeten. Er waren aardappelen en de overburen kwamen voor aardappelschillen. "Die schillen eten wij niet en die krijgen jullie ook niet. Jullie krijgen ook aardappelen mee." Dus dat is allemaal goed gegaan.

I-1: Razzia's? Je zat op school op de Hooglandse Kerkgracht. Verdwenen er joodse klasgenootjes?

G: Nee. Voor zover ik weet niet. De meisjes Post – van Johannes Post – zaten bij mij in de klas. Johannes Post woonde in Rijnsburg.

I-1: De dominee?

G: Ja. En verzetsman. Er is in het begin van de oorlog bij ons ingebroken en er zijn toen bonkaarten weggehaald. Dat had ik toen op school verteld. We hadden zo ontzettend veel bonkaarten meegekregen uit Rijnsburg. Want Rijnsburg is echt een middelpunt van verzet geweest.

De oorlog. De sfeer van toen, die voel je nu nog wel, maar die is niet over te brengen op de jeugd. Er wordt smalend over gedaan: "Ach, die oorlog!" Ik vind al die oorlogsverhalen van tegenwoordig geromantiseerd. Precies als herdenkingen op de Dam. Het is natuurlijk een plechtig geheel, maar het raakt de kern niet meer.

I-1: Hoezo?

G: Er komen allemaal hoogwaardigheidsbekleders om bij de mensen gezien te zijn. Onze koning doet goed zijn best, vind ik. Zijn vrouw is ook een aardig mens. Die doet ook ontzettend veel. Maar mensen weten niet meer wat oorlog is. Want ik voel mee met de mensen in Syrië en dat kan niemand. Ik kan zo ontzettend kwaad worden als de mensen daarover gaan romantisieren. Wat motten we met die buitenlanders hier. Niet de economische. Maar mensen, die dus voor geweld zijn gevlucht, daar neem ik mijn petje voor af. Dat ze dat ondernemen voor de vrijheid van hun kinderen!

I-1: Heb je dat in de oorlog ook meegemaakt? Wat was de sfeer?

G: Er was altijd een sfeer... ik vond het eng om langs over de Zijlsingelbrug [Weverbrug] langs de Meelfabriek te lopen, want in die fietsenloods zaten die landwachters. En landwachters waren nog erger dan NSB-ers. Dat waren echt landverraders: criminelen – misdadigers – die met hun geweer op alles schoten. Ik vond het altijd eng, als ik daar langs moest.

Bij ons thuis was het altijd wel veilig. Ik weet nog wel: mijn vader slachtte in de synagoge; heeft een keer een koe daar geslacht. Daar stonden ze veilig, want de Duitsers gingen daar met een boog omheen, want de Joden waren besmet. In de Boerhaavezalen hebben ze toen ook geslacht.

I-1: Wat nu het museum is?

G: Wat nu het museum is!

I-2: In de loop van de oorlog is dat slachten verboden geraakt?

G: Slachten mocht alleen onder toezicht van de bezetter i.v.m. de voedselvoorziening. De mensen die ondergedoken zaten, hadden geen rechten. Dus die aten illegaal.

I-2: Het gewone vlees hield op op een bepaald moment?

G: Je kon met die vleesbonnen..... als je opschoot, was je erbij. Later – van half 1944 tot aan het einde van de oorlog - was er helemaal nergens iets te koop. Dan gingen de mensen het land in. Dat kan ik me ook herinneren: een kennis ging met de boot – dat was dus de Succes, de salonboot van rederij Harland – en die voer regelmatig naar het noorden met mensen om aardappelen te halen.

I-2: Hoogeveen: dat is een eind weg!

G: Nou ja, die Harland voer ook voor de Duitsers. Zo werd er in Nederland geleefd. Heel veel mensen zijn aangesproken dat ze voor de Duitsers hebben gewerkt, maar het personeel had daardoor te eten. Ze zeggen dan: die mensen deden verkeerd. Maar wat is goed en wat is verkeerd? Als je gezin er onder lijdt, kijk eens: dan moet je aan de gang!

I-2: En de slagerij is halverwege 1944 gewoon dicht gegaan?

G: Nee, de slagerij bij ons thuis is in 1942 op last van de Duitsers gesloten. De mensen uit de slagerij werden ook met andere mensen tewerkgesteld in Duitsland. Er waren mensen, die kwamen goed terecht, die kwamen bij boeren terecht. En anderen kwamen op wapenfabrieken terecht. Cor Baars – die woonde op de singel - die was in de leeftijd dat ie ook moest komen - die hebben ze zijn arm eraf geschoten. Die heeft later ook een soort pensioen gekregen uit Duitsland. Maar hij miste wel zijn hand.

I-1: Wat was de reden dat de slagerij werd gesloten?

G: De Duitsers hadden mensen nodig, dwangarbeiders nodig.

I-1: Arbeitseinsatz?

G: Ja, Arbeitseinsatz. Daar waren waarschijnlijk ook bakkers en dergelijke. Ik weet het alleen van de slagerij. Verder dan dat gaan niet de belangen.

Ja, die oorlog. Daarom zeg ik: al dat hiephiephoeragedoe! Ik doe veel met Facebook. En dan neem ik het in de eerste plaats op voor de gemeente. Want uiteindelijk zijn alle werken door de burgers uitbesteed aan de gemeente. Of niet? Vuilopruiming, straatverlichting. Daar is geld voor nodig. Parkeerplaatsen, daar moet je op een gegeven moment voor betalen, want anders staan de langparkeerders voor je huis. Wat is er toch elke keer: die mensen zijn met vakantie. Die wonen verderop. Soms wordt er wel vergeten wat de bedoeling van de wetgever is.

I-1: Heb je iets gemerkt van geweld in de oorlog, oorlogshandelingen, bombardementen?

G: Ja. In het begin van de oorlog moesten wij thuis onder de tafel en dan kwamen de marmeren bladen uit de winkel op het blad liggen tegen inslag van bomscherven. Aan de overkant woonde Reinder van Drumpt, die was van de politie [Munnikenstraat 3]. Die lag – een politieagent met een helm op - op de grond. Misschien veldoefening.

Ik heb het bombardement ook meegemaakt – toen was ik in de Oranjestraat en de Oranjestraat is in de buurt van Het Spoortje: alles heette daar Het Spoortje, maar het is het stationsgebouw en daar zag ik de scherven in de muren slaan.

Ik heb op 29 april 1945 de voedseldroppings gezien. Ik stond bovenop een zogenaamde schuilkelder in de Doorbraak. Kon ik de dropping uit de vliegtuigen zien.

I-1: De Doorbraak, wat is dat?

G: Dat is echt een Leidse uitdrukking. De Doorbraak is waar de fabriek van Le Poole [lees: Driessen; Leidsche KatoenMaatschappij] heeft gestaan, de katoenfabriek bij de Herengracht, waar nu het Arbeidsbureau is gekomen. Daar zit nu iets anders [Gezondheidscentrum]. Dat was een grote open vlakte, daar stonden twee schuilkelders, waar de mensen gauw moesten wegkruipen.

Ik heb de tankwal hier zien graven. En in de tuin van het Elisabethziekenhuis - toen nog op de Hooigracht - heb ik de Spitfire [lees: Messerschmidt] rechtop zien staan. En ik heb bij de spoorbrug bij de Nieuwe Vaart – het Rijn-Schiekanaal; wij Leidenaren hebben het over de Nieuwe Vaart – daar is zo'n ding in de kelder geschoten.

En veel kapotte dingen gezien: bij de Haverzaklaan en dergelijke.

I-2: En bij de Oranjestraat was het bombardement?

G: Toen konden ze nog niet zo goed richten als nu. Nu kunnen ze elektronisch.... Toen werd een kluitje bommen eruit gegooid en ze zagen wel waar het terecht kwam. Die spoorlijn moest gesaboteerd worden.

I-2: Je was op de Oranjestraat, toen de bommen vielen?

G: In de Oranjestraat was ik toen bij mijn tante, die woonde in de Lusthoflaan, op de hoek. Die had daar een melkzaakje. Dat kan ik me nu goed herinneren.

I-2: Toen vielen de bommen dus heel dichtbij?

G: En ik weet ook nog: mijn tante Suzie [Susanna Maria Mulder, tr. Dooitze Godert Frederik Volbeda] heeft een keer bij mij in bed geslapen, want ome Do was dus gepakt. Die moest een paar nachten op het politiebureau blijven wegens clandestien slachten.

Opoe – dat was de tweede moeder van mijn vader [Haasje Spaargaren, geb. Haarlemmermeer 27-1-1877 als dochter van Jacob Spaargaren en Neeltje de Koning, overl. Leiden 27-3-1951, tr. Lisse 12-11-1914 Godert Volbeda, ambtenaar bij de Rijksbelastingen, geb. Schoterland 22-9-1874, zoon van Dooitze Klazes Volbeda en Sjoerdje Wijtzes, overl. Leiden 10-12-1946], mijn vaders eigen moeder is gestorven, toen hij anderhalf was [Frederika Jacoba Blom, geb. Oosterhout 3-10-1876, dochter van Jacob Blom en Helena Barbara Hubscher, vrouw van Godert Volbeda, overleed Leiden 8-6-1913; haar jongste kind Jacob J.H. was geboren 24-2-1912] – die had bij mijn opa nog een zoon en die is toen bij het luisteren naar de Engelse zender gepakt en die is in Duitsland niet in het concentratiekamp – hij is wel een concentratiekamp geweest – maar die is door een bombardement geraakt en gesneuveld [Johannes Godert Frederik Volbeda, geb. 25-10-1915, agent van politie, tr. Leiden 24-4-1940 Johanna Hanselaar]. En opoe is daar altijd zenuwziek van geweest. Dat noemen ze PostTraumatische StressStoornis.

Ik heb van de oorlog mijn herinneringen helder verhaald. En overtrokken dingen: ik ken verschillende mensen uit het verzet. De namen ken ik. Maar pas later bleek dat mijn vader in het verzet zat, want dat hebben we eigenlijk nooit geweten. Ik had hem op een gegeven moment kunnen verraden natuurlijk.

I-1: Wat heeft hij gedaan?

G: Wat hij gedaan heeft? Hij heeft in die slachterijbusiness gezeten. Ook de organisatie. Willem Ravensbergen, die was in de zwarte handel schatrijk geworden. Die had altijd sigaretten – ik weet de naam nog: Consi-sigaretten; die had je in verschillende kleuren – die stak dus een sigaret aan met een briefje van honderd. Die is toen heel erg luxueus getrouwd met een vrouw die was – meen ik – 23 jaar jonger dan hij. Heeft hij later spijt van gehad. Die is in de Lakenhal getrouwd. Ik geloof dat hij een koets had met zes paarden ervoor.

I-2: In de oorlog?

G: In de oorlog.

I-1: Wat heb je van de bevrijding gemerkt?

G: De bevrijding. Ja nou! Er waren buurtfeesten. En toen kwam er op een gegeven moment weer vlees. En toen ging de slagerij van mijn vader weer open en toen was er geen vlees, maar ze kregen legervoorraden: porc en sojalinke: vlees van varkens met soja-eiwitten er doorheen. Je kreeg een bepaalde toewijzing in een kist. Mijn vader maakt een kist open en er zaten stenen in. Ze wilden hem niet geloven. Toen is hij door het lint gegaan. Dat kostte hem zijn toewijzing. Hij kon geen stenen verkopen. Dat heeft hem waarschijnlijk dwarsgezeten. En toen is mijn vader veranderd. Ja, dat weet ik nog. Jongens, jongens, wat was die kwaad. Deze narigheid heeft mijn vader veranderd.

I-1: Die kist met die stenen was na de oorlog?

G: Ja, na de oorlog. Want de bakkers kregen die grote, vierkante blikken met biscuits. De kinderen maakten daar later vloten van, met ijzerdraad aan elkaar. Ik weet niet of je dat weet. Ze waren heel erg inventief. Op een gegeven moment kreeg je toewijzingen, maar die toewijzing bleken straatklinkers te zijn en die kan je niet verkopen en distributiebonnen kreeg je er niet voor om een nieuwe toewijzing te krijgen.

I-2: Je kreeg bonnen om die op te halen?

G: Je had de CCD: de Centrale CrisisDienst [=Crisis ControleDienst]. Die had de slagers in een blok (een aantal mensen) gezet en die kregen op een gegeven moment een hoeveelheid. Het blokhoofd verdeelde dit over de slagerijen naar de buurten, waar ze zaten. Ik weet nog de namen: Seyen Ten Hoorn. Die was van de CCD.

Mijn vader was echt giftig. Hij kreeg geen toewijzing en werd voor fraudeur aangezien. Hij was heel goeie maatjes met de goede rechercheurs, de keurmeesters en de directeur van het slachthuis. Die hebben hem gerehabiliteerd.

Alles draaide toen om het slachthuis: mijn hele leven is toch eigenlijk helemaal om het slachthuis heen geweest.

I-1: Was jouw vader ook een goede zakenman? Liep de zaak goed?

G: Ja, totdat hij op een gegeven moment de kist met stenen had gekregen en toen is hij gaan drinken.

I-2: Dat was vlak na de oorlog?

G: Vlak na de oorlog. Op een gegeven moment heeft hij zich herpakt en toen ging het vlees van de bon af en toen mocht hij weer vrij gaan slachten.

I-2: Wanneer was dat?

G: In 1948. Toen is de distributie ervan af gegaan. En toen hebben ze met alle slagers in De Vergulde Turk een feest gehouden, want het vlees was van de bon en toen waren ze weer ouderwets slager.

Toen is het gaan veranderen. Want met het vlees op de bon maakten de mensen de bonnen op.

Maar nou gingen ze op de prijs letten. De verkoop werd minder.

Ja, altijd toch wel een leuke winkel gehad bij ons thuis. Voor mij vóór en na schooltijd was het meehelpen. Om 6 uur: "Ik ben eruit hoor". Dan moest ik er ook uit.

I-2: Ik ben "eruit"?

G: Uit bed. "Ik ben eruit hoor". Onderaan de trap.

I-1: Kon je gaan helpen in de winkel?

G: Darmpjes afbinden. Daar werd dus de worst in gestopt en met touwtjes dicht afgebonden. Stond ik op een kistje bij de werkbank. Ja, moest ik ook beentjes schrappen. Uitbenen. En zo ben ik in de slagerij terechtgekomen. Toen, in 1948, dat noemden ze: moeder aan de tweede leg. Dus kwamen er twee zussen bij. Toen was ik 12 resp. 15. Toen naar school. Naar de lagere school en later naar de MULO. Moest ik de trap op in hetzelfde gebouw. En toen kwam ik thuis op een dinsdagmiddag. Weet ik nog hartstikke goed. Ik zei: "Pa, ik ben geslaagd." Mijn vader zei: "Daar ben je voor naar school geweest, help die mevrouw, want haar kinderen zitten alleen". Dat was in juli. Nou ja, in het jaar daarop, begin mei 1953, werd ik verhuurd aan Dirk Eindhoven in Wassenaar. Daar moest ik om 7 uur zijn.

I-1: Verhuurd? Gedetacheerd?

G: Nee, verhuurd. Een ander ging zelf solliciteren. Maar ik moest maar doen wat er gezegd werd.

Waarom? "Omdat ik het zeg". Zo'n opvoeding heb ik gehad. En zaterdagavond, na het schoonmaken, om een uur of half 9: "Hoe laat moet ik maandag komen, baas?" "Kom maar niet zo vroeg, want we hebben twee koeien en zeven varkens. Zorg maar dat je er om 5 uur bent."

Daar heb ik waarschijnlijk mijn goede conditie aan overgehouden. Hard werken, wel goed eten.

I-2: Op de fiets naar Wassenaar?

G: Ja, lopen was te ver. Dat was geen fiets, maar een derdehands rammelkast. Schei toch uit! Het ergste was, als het gesneeuwd had en gedood op die rijwielpaden. Het was weer bevroren. Ik heb de Rijksstraatweg – de A44 – nog zien aanleggen.

I-1: De oude weg, waarop je gefietst hebt, loopt er nog langs he? Hoe heette die zaak in Wassenaar, waar je gewerkt hebt?

G: Slagerij Eindhoven. En daar kwam ik aan de deur van de oude De Gaay Fortman. De jonge De Gaay Fortman heb ik voor op de stang gehad met fietsen. De Hoop Scheffer. Ik kwam bij professor Beel. Ik kwam bij de rooie jonker, De Goes van Naters [Marinus van der Goes van Naters]. Toevallig heb ik die nog gezien bij een stamboom-gesprek op de televisie. Werd de naam genoemd. Bij Jurgens kwam ik aan de deur. Louwman van de Toyota kwam ik aan de deur. Lampe van de confectie.

Ik had heel veel Amerikanen als klant, want ik had op school mijn talen geleerd: de Engelse benamingen van vlees. En die kon ik aan die Amerikanen verkopen. Ik weet nog goed: "Ik heb een



bestelling voor T-bone Steaks". "Wat is dat nou weer?" Ik zeg: "Dat is net of als je varkenskarbonade hebt, haaskarbonade". "Ik ga die haas een beetje kapot snijden!" Nou ja, kapot snijden? Ik heb geen prijsopgave gedaan!" Dat waren de eerste ontmoetingen met T-bone Steaks.

I-1: Heb je MULO A of MULO B gedaan?

G: MULO B, met wiskunde en talen. Ik ben er nog steeds blij om. Trouwens: bij ons hebben ze allemaal MULO gedaan. Voor de rest heb ik mijn eigen opleidingen gedaan. Heb ik zelf betaald.

I-1: In de avonduren naast je werk bij Eindhoven?

G: Ja. Uit mijn werk ging ik direct naar MEAB, dat was van Thijs van der Horst, die zat op Herengracht nummer 8 [M. van der Horst, Onderwijs-Instituut MEAB, Herengracht 4]. Heel bekend.

I-1: MEAB?

G: Middelstands .....? Was algemeen bekend. Daar heb ik mijn middenstanddiploma gehaald en mijn grossiersdiploma heb ik daar gehaald. Ik heb mijn slagers vakdiploma gehaald op een buitencursus in Den Haag. De meesten gingen naar Utrecht. Maar daar was geen geld voor. Dat was op maandag. Woensdag was mijn vrije middag. Maandag kreeg ik dus vrij om naar school te gaan, maar dan moest ik woensdagmiddag stekels gaan trekken op het weiland van de heer Eindhoven.

I-2: Stekels trekken?

G: Niet brandnetels, maar distels. Die moesten uit het land. Dan kwam hij 's avonds om 6 uur nog even kijken of alles goed was. Dat ik dus niet naar huis toe ging.

I-1: Streng! Hoe lang heb jij gedaan over die opleidingen? Wanneer zijn die gestart? In 1953 ben je bij Eindhoven gaan werken.

G: Met september '53 kwam de controleur van het Leerlingenstelsel. Je moest ook nog een gezondheidsverklaring..... moest je gekeurd worden. Of ik lang kon staan en of ik kon sjouwen en dergelijke. Anders werd je niet aangenomen. Op een gegeven moment heb ik in Rotterdam mijn diploma gehaald: allround slager: inkopen, uitbenen, slachten. Ik ben nog één van de weinigen die een slachtdiploma heeft gehaald en kon slachten.

Toen ben ik in militaire dienst geweest. Dat was in 1956. Ik was 19 jaar en ik was een paar weken in dienst en toen werd ik dus twintig. Op de kaderschool gezeten. Het was voor mij vakantie: militaire dienst. Want ik kon blijven liggen tot 7 uur en om 5 uur was je werk afgelopen. Ben toen dienstplichtig menagemeester geweest: heb de keuken gehad in kamp Rooswijk. Dat was een barakkenkamp, waar de gastarbeiders van de Hoogovens hadden gewoond.

I-1: Waar was dat?

G: Velsen-Noord. Allemaal gladjes verlopen. Gelukkig is gebleken dat ik een goed stel hersens had. En die zware oefeningen, die kon ik aan.

I-1: Waar zat de kaderschool?

G: Hier, in de Doelenkazerne, Morspoortkazerne. Ik weet nog goed: de eerste fouten. De doodzonde in de keuken: biefstuk in de oven warm houden. Biefstuk moet je blauw eten. Anders is die niet te kauwen.

I-2: Blauw?

G: Half rauw. Om, om en om bakken. Rundvlees, dat kan je rauw eten. Althans, het moet wel gekeurd zijn op parasieten.

Nou ja, militaire dienst werd ook meegeteld in het pensioen. Daarna ben ik vier jaar aan het freelancen geweest in de slagerij: dan weer hier, dan weer daar. Toen heb ik ook nog een poos in Den Haag gewerkt.

I-1: Freelance in Leiden?

G: In Leiden en ik heb gewerkt in Den Haag. Ik heb in Den Haag geleerd hoe je een keurmeester op een gegeven moment kan besodemieteren. Toen ik later zelf keurmeester werd, kwam me dat te stade. De opsporingsambtenaar zijn werk moeilijk maken door midden op de dag water te hopen.

I-1: Water hopen?

G: Lekker even aanspoelen en dan het water lekker een beetje hoog, dan weet ik: daar moet ik daar gaan zoeken. Ja, natuurlijk.

I-1: Hoe heb je hem belazerd? Eerder zei je: ik heb zelf die keurmeester belazerd!

G: Nee. Ik werd later keurmeester. Die keurmeester heb ik niet belazerd. Maar ik heb wel geleerd hoe dat moest, hoe ze dat dan deden. Onder de vloer in de grond was een vrieskelder, waar contrabande werd bewaard, met een waterdichte deur. Met natte voeten ga je geen vriezer in. "Wilt u even kijken?", zeiden ze. "Er zal wel niets wezen." Maar daar was natuurlijk wel wat. En zo leer je wat vuil is van één dag of wat vuil is van drie dagen. Zo leer je dus op een gegeven moment wat kan. Ik werkte echt in een eersteklas slagerij in Wassenaar, bij slager Eindhoven.

I-2: In het dorp? In het chique gedeelte?

G: Kerkehout was een wijk met winkels en waar mensen woonden die bijvoorbeeld in de chique wijken hun werk hadden.

Later, toen was ik oud genoeg om zelfstandig te gaan werken, ben ik gaan leren voor keurmeester. Toen was het nog moeilijker om aan geld te komen dan tegenwoordig.

I-1: Waar heb je die opleiding gedaan?

G: Ik heb toelatingsexamen gedaan in Utrecht. Daar waren we met ruim 300 man en er waren maar 30 nodig. Het was een vergelijkend examen en er waren er drie – twee van Suriname en één uit Curaçao - die waren er boven en die zaten ook bij die opleiding. Dat was een driemaandelijks opleiding. Maar dan moest je natuurlijk wel het metriek stelsel kennen. Ik had het voordeel dat ik MULO had. Toen was ik geslaagd en ik had gesolliciteerd op Gouda. Maar de keurmeester uit Almelo [G. was per 1-8-1961 keurmeester in Almelo geworden] had al gebeld. Een Leidse slager was er keurmeester geweest en die ging naar Wassenaar. Hij zei: "Je moest die Volbeda nemen, want die heeft een harde opvoeding gehad". Ik heb daar drie jaar gewerkt. En toen belde de hoofdkeurmeester uit Leiden – Vochteloo [J.A. Vochteloo, Pasteurstraat 13] – het was half juni 1963. Hij zei: "Jij begint hier [Leiden] maar op 1 augustus". Je hoeft niet te solliciteren, je bent zo wel aangenomen. Je moet alleen even bij de directeur langs voor de gegevens, want je bent bij voorbaat aangenomen. Ik had verkering en dacht: Dat is ook wel lekker!

I-1: Die opleiding had je al afgerond?

G: Ja. Ik had drie jaar in Almelo gestaan.

I-1: De cursus was drie maanden?

G: Ja. En ik heb drie jaar in Almelo geweest. Keurmeester geweest: aan de lopende band; 145 dieren per uur.

I-1: Welk bedrijf?

G: Keurmeester: dat was de gemeente. De Vleeskeuringswet werd uitgevoerd door de gemeente. De Veewet werd uitgevoerd door het Rijk. Dat was voor de export. Voor beide functies ben ik beëdigd. Voor het Rijk ben ik beëdigd bij de Commissaris van de Koningin in Zwolle en hier ben ik beëdigd door burgemeester Van Kinschot. Die stonk uit zijn bek: verschrikkelijk, verschrikkelijk! Zijn secretaresse was Jannie Buurman. Die ken ik vanuit de familie van mijn vader.

Ik ben hier in Leiden gekomen. En toen kwam de grote exportslachter. En er was ook de veemarkt. Het was de bedoeling hier de grootste veemarkt te krijgen van West-Europa met de Groenordhal. Op een gegeven moment - in 1984 - ging ik door mijn benen heen van de pijn in mijn heupen; aan de lopende band doe je anderhalve stap naar links en anderhalve stap naar rechts en dat 145 keer per uur en dat is echt niet goed voor je heupgewrichten. Ik werd afgekeurd voor mijn functie.

Later, na verloop van tijd, ben ik herplaatst geworden bij de gemeentelijke belasting.

I-1: Je was dus in Leiden in dienst van de gemeente als keurmeester bij het slachthuis? Maar daarnaast had je - net als in Overijssel - een aanstelling bij het Rijk?

G: Ja. We hebben hier die exportslachter gehad. Of je nou voor de vleesexport of voor het werk... dat was allemaal precies hetzelfde. Op een gegeven moment kreeg je een jaarvergoeding van 1000 gulden voor die aanstelling bij het Rijk. Om malafide praktijken in de export van vlees uit Nederland te voorkomen werden vlees en vleesproducten volgens de Veewet door rijksambtenaren (dierenartsen) gekeurd en van een keurmerk voorzien. Het slachten gebeurde toen niet erg netjes, maar wel naar de maatstaven van die tijd.

Begin 1900 begon men slachtplaatsen te stichten om het slachten centraal onder toezicht te kunnen plaatsen. Er was veel tegenstand door de handel, maar voor export werd er toch gekeurd. Men moest wel, want het buitenland accepteerde geen ongekeurd vlees. In 1920 kwam de

Vleeskeuringswet, die door de gemeenten moest worden uitgevoerd. De keuringsdierenartsen, die in rijksdienst waren, kregen tevens een aanstelling bij gemeentelijke vleeskeuringsdiensten. Zowel voor de Veewet als voor de Vleeskeuringswet werden dezelfde keuringseisen gesteld.

Bij de gemeentelijke vleeskeuringsdiensten werden hulpkeurmeesters (niet academisch opgeleid) aangesteld, die onder toezicht van de keuringsdierenarts hun werk verrichtten. Het Rijk gaf een vergoeding aan de gemeentelijke vleesdiensten voor het werk dat ingevolge de Veewet werd verricht. Daarvan werd, als de dierenartsen hun portie hadden geïnd, de rest over de hulpkeurmeesters verdeeld, tot een maximum van 100 gulden per persoon. Dit gebeurde alleen bij vleeskeuringsdiensten waar een exporterende gebruiker zijn werk deed.

De hulpkeurmeesters werden later bij Wet Keurmeester benoemd, maar bleven ondergeschikt aan de keuringsdierenarts. Beiden waren zowel opsporingsambtenaren bij het Rijk als bij de gemeenten en moesten daarom bij de Commissarissen van de Koningin (het Rijk) en de burgemeesters (gemeente) de eed afleggen.

I-1: Je had dus twee aanstellingen: een aanstelling bij de gemeente en een aanstelling bij het Rijk?

G: Ja.

I-1: Bij welke instelling was die aanstelling: bij een ministerie?

G: Allebei was dat Volksgezondheid. En nu is het Landbouw en Visserij en dat is niet goed.

Want wat Albert Heijn en Jumbo versieren en voor elkaar krijgen! Op 'n gegeven moment zegt Albert Heijn: "Jongens, daar kunnen wij niet op wachten. Keur ze maar af, dan kost het minder."

Dat pik ik niet. Dan kan je naar die zaak toe: "Hier heb je een ander." Maar dat is geen vleeskeuring. En als je twee voor vier met een koe komt met een gebroken poot, dan wordt die geslacht. Een over vier wordt die afgekeurd, want dat kost te veel. Dat is geen voedselvoorziening. Dat is handel en dat klopt niet.

I-2: Als die afgekeurd is, wordt die vernietigd?

G: Ja. Vanmorgen stond in de krant: dat offeren, dat wil de Partij voor de Dieren. Maar dat vlees wordt geconsumeerd van dat offerfeest.

I-1: Halal?

G: Ja, maar ik prefereer koosjer. Ik had ook een aanstelling om toezicht te hebben op het ritueel slachten voor de Joodse riten. In Den Haag, Rotterdam, Leiden en Almelo, daar staan slachthuizen, waar ik ben geweest, waar ik ook gewerkt heb en die hadden ontheffing om ritueel te kunnen slachten. Ik vind: het is de meest diervriendelijke manier, als het maar goed gebeurt. Daar moet toezicht op zijn. Offerfeest is helemaal niet erg, maar dan moet het wel gebeuren door vaklui. En niet met – bij wijze van spreken – aardappelschilmesjes en een schaar. Want dan is dat ook geen offeren.

I-2: Je zegt: Halal of koosjer slachten is diervriendelijker dan wat wij het gewone slachten vinden?

G: Ja. Koosjer: daar steek ik mijn hand voor in het vuur. Halal niet. Koosjer: het beest wordt op een gegeven moment gekluisterd en die gaat gecontroleerd door de benen. Met een lang mes snijden ze, met één snede worden de halsslagaders door. Dan is de bloeddruk weg. En als de bloeddruk weg is, is het bewustzijn weg. Hoe lang duurt het niet, voordat je voelt dat je in je hand snijdt. Wel met een scherp mes. Dat duurt wel een poos, voordat je dat voelt. Tenminste bij mij wel. Als je nou gaat schieten! Je kan een keer mischieten. We hebben een keer een koe gehad, die had het schietmasker nog in zijn kop. Die nam ook het rit aan.

I-1: Die nam het wat aan?

G: Het rit aan: rennen. Dat hebben we hier op het slachthuis meegemaakt. Elektrisch bedwelmde schapen: dan pakken ze met een tang – hier de pluspool, daar de minpool – en dan is zo'n dier verlost. Dan maken ze mij niet wijs dat zo'n beest bij schieten geen hoofdpijn heeft. Dat moet op een gegeven moment gebeuren. Ja jongens! Ik ben nu zover dat ik er moeite mee heb – niet met het slachten zelf – maar om dieren te doden. Toen niet. Dat is natuurlijk vakmatig.

Mijn vader is de slagerij begonnen in de crisistijd. Toen bij de opening heeft hij aan werkloze mensen in de buurt een Gelderse rookworst gegeven.

I-1: Maakte hij zelf?

G: Ja.

I-2: Over welk jaar hebben we het dan?

G: 1933.

Ik maakte in de slagerij in Wassenaar op een dinsdag 33 soorten vleeswaren. Dat zou ik nu niet meer kunnen. En dat had allemaal smaak. Dat was allemaal volgens bepaalde recepten. Dat hoort er ook bij. Ik heb als slager en later als keurmeester mooie beroepen gehad. Een leuke job bestaat niet, maar je kunt wel voldoening hebben van een niet-leuke job. En ik heb echt voldoening gehad van mijn werk als keurmeester. Ik heb ook voor hete vuren gestaan. Ik heb ook wel eens een dierenarts weggestuurd, omdat hij een grote mond had. Dat kan ik dan niet hebben: iemand die zo van de faculteit komt. Het is allemaal netjes in orde gekomen. Er is geen beest ongekeurd de deur uitgegaan bij mij. Dat vind ik heel belangrijk.

I-2: Was het hele slachthuis van de gemeente?

G: Het slachthuis was van de gemeente. Alleen de kantine werd beheerd en was voor de gebruikers van het slachthuis. Het slachthuis zelf: je had het hoofdgebouw met de administratie: dat waren allemaal gemeenteambtenaren. Daar kan ik ook een boekje over opendoen. Het slachthuis bestond uit de directie, de administratie, runderhal, kleinvee hal en dan had je ook nog een technische dienst. Dat waren ook gemeentemensen. Je had de schilder in gemeentedienst. Je had een timmerman in gemeentedienst. En je had een ijsfabriek: die maakte palen ijs. Toen had je nog geen elektrisch gekoelde dingen. Die werden overal aan slaggers geleverd, die dat wilden hebben. En ook aan horeca. Later is dat overgenomen door mensen in de stad. De ijsfabriek is toen gesloten, want het werd alleen koeling. Over het slachthuis kan ik een heleboel vertellen.

I-2: Is daarover wat opgeschreven?

G: Ja, hier: over het gebruik. Ik weet [niet] of daar nog een druk van is. Als je zegt dat ik hem terugkrijg, mag je hem gebruiken. Er staat in een heel verhaal in: ik sta er zelf ook in.

I-2: Dat waren allemaal gemeenteambtenaren?

G: Ja, ja. Het is begonnen met meneer Schneider en Hans Sollie; die is overleden [J.J. Sollie, overl. 7-7-1979].

I-1: Je was zelf ook gemeenteambtenaar, maar tegelijkertijd was je voor een deel – het keuren van exportvlees – in dienst van het ministerie. Hoe zat dat? Was er een bepaalde verdeling van uren, waren er twee contracten?

G: Nee. We kregen een jaarvergoeding van 1000 gulden, als er voldoende geslacht werd. De directeur – daar begon het mee – die kreeg die vergoeding en de onderdirecteur ook, maar als er te weinig was, dan kregen de mensen onderaan - bijvoorbeeld keurmeester Volbeda - niets. Zo was het dus wel.

I-1: Van wie kregen jullie 1000 gulden: van het ministerie of van de gemeente?

G: Nee, het ministerie.

I-1: Je had geen vaste betrekking bij het ministerie, maar je was in dienst bij de gemeente?

G: De keuringsdienst kreeg zoveel geld voor het keuren van exportvlees. De directeur ging eerst en dan de administrateur – Schneider – die kreeg dan, de adjunct-directeur en de hoofdkeurmeester en de mensen onderaan kregen ook allemaal, tot een maximum van 1000 gulden. Op een gegeven moment moest dat worden opgegeven aan de belasting. Dan was het zo dat je ervan 60 % netto over had. Maar ja.

In het begin, ik weet nog: ik mocht met mijn vader mee naar het slachthuis. En als het voor achten was, dan zaten de slaggers - want er was een hek voor – zaten ze naast elkaar op het hek te wachten, als vogeltjes op een lijn, totdat Blankenstein kwam aanlopen, belde, dan terugging om de sleutel te pakken van het hek en dan ging het hek open.

I-1: Wie was Blankenstein?

G: Blankenstein was de portier. Later was die koelhuisbeambte. Het licht aandoen, dat mocht niemand doen. Dat mocht alleen de keurmeester, want die was ook opzichter. Licht aandoen, licht uitdoen, kranen opendoen. Mocht niemand aankomen. Zo was dat geregeld. De directeur die had een mooiere telefoon dan de rest. En de directeur - dat was toen zo - kreeg maandelijks uitbetaald met nieuwe briefjes geld. Hoe lager in rang: ze stonden op een gegeven moment het geld te strijken, als het voor een hooggeplaatste was. Smittenaar. De rest kreeg het verformfaaid. Dat was echt een hiërarchie.

I-1: Wie was Smittenaar?

G: Dat was de kassier. Die woonde in de Munnikenstraat [H. Smittenaar, boekhouder, Munnikenstraat 36]. Zijn zoon zat bij mij in de klas.

I-2: Je was keurmeester, gemeenteambtenaar, maar je controleerde je collega's eigenlijk. Die waren ook gemeenteambtenaar. Je viel onder dezelfde directeur. Of niet?

G: Nee. Je was opzichter in de hal. De ene maand had je de runderhal, de andere maand de kleinveeal. Je ging ook de stad in. Nee, je had de hoofdkeurmeester, Vochteloo (daarvoor was het Mollema), die was op een gegeven moment chef van de keurmeesters.

I-2: Er waren meerdere keurmeesters?

G: Ja. Toen ik er was, had je Vochteloo, De Vries, Van Dijk, Vissers, collega Kessels en ik. Later kreeg je verschillende anderen; Broekhuis was er ook één. De fouten die Broekhuis maakte, kreeg ik een keer in mijn schoenen geschoven [J. Broekhuis, hoofdkeurmeester, Pasteurstraat 7].

Ik heb van alles meegemaakt. De littekens zijn niet meer zichtbaar. Ik heb wel een poosje in de knijp gezeten, want er was voor mij geen passende functie meer, toen ik in de Ziektewet zat. Ik kreeg ontslag.

I-1: Je zakte door je benen, want je had last van je heup?

G: Ik had een versleten heup. Anderhalve stap naar links en anderhalve stap naar rechts aan die lopende band, dat houd je een paar jaar vol, maar geen twaalf jaar. Op een gegeven moment kon ik niet meer staan. Dan ga je naar huis. Warm houden en dan weer dit. Toen gaven ze nog geen nieuwe heupen. Dat was nog niet gebruikelijk. En dan was het ook nog zo: het wordt voor een jaar of tien gegarandeerd: die roestvrij stalen. Maar ik was daar te jong voor. Dan ga je op een gegeven moment de Ziektewet in. Drie keer teruggegaan. Ziektewet, therapie en dan weer dat. Wachtgeld was toen ook voorbij. Was ik te laat voor. Invaliditeitspensioen bestond toen ook niet meer. Dan zou ik ontslag krijgen. Ik ging dus de WW in als ambtenaar. Dat was not done.

I-1: Je kwam ook niet in aanmerking voor de WAO?

G: Ik moest steeds terugkomen voor een herkeuring. Er zou passend werk voor mij gezocht worden. Als dat niet zou lukken.....ik ben zelf ook gaan zoeken: ik kon de lege flessen bij de supermarkt controleren. Eerst daar gaan controleren en later..... dat kon natuurlijk ook. Jeanette Hendriks – misschien bekend - .....eerst was het mevrouw Griffioen?

I-1: Waar werkte Jeanette Hendriks?

G: Zij was maatschappelijk werker bij PZ [Personeelszaken] op het stadhuis. Toen kwam ik Nel de Roode tegen. Die was op het slachthuis op de administratie. Ik zei: "Is er bij jullie nog wat te doen?" "Ja hoor. Ik zal het eens vragen aan Wim Kruishaar." "Wim Kruishaar? Uit Twente?" Zijn vader stond daar niet zo best aangeschreven in de oorlog. Toen kreeg ik een briefje dat de gemeente Leiden zich moreel verplicht voelde om mij weer in dienst te nemen, bij de gemeentelijke belasting. Daar ben ik toen geweest. Ik kon één jaar aan het werk, met behoud van uitkering. Als leerplek. Na een jaar kreeg ik mijn herplaatsingstoelage ook. Dus mijn volledige salaris, dat ik al had. En nog wat. Ik ging er netto 1200 gulden vooruit.

I-2: Ik zou zeggen: keurmeester is toch een behoorlijk beroep?

G: Dan vergeet ik te zeggen dat ik een heel hoge alimentatie had gekregen na mijn scheiding. Mijn dochter was 24 geworden en dat en toen dat. Ik kreeg weer lucht. Dus het was weer op zijn pootjes terecht gekomen. Ik kom bij Wim Kruishaar en zeg: "Zo en zo." Hij zegt: "Bekend. Uit moreel oogpunt.....".

I-1: Wim Kruishaar was ook van de gemeente Leiden?

G: Ja.

I-1: Ik wil even terugkomen wat [I-2] zei: "Als keurmeester keurde je je collega's". Dat vlees werd toch van buiten aangevoerd?

G: Vlees, dat van buiten werd aangevoerd, werd ook nog bekeken, maar dat was de laatste jaren gewoon een geldkwestie. Een varkenshal konden ze voor de slachtingen, die er waren, niet meer bekostigen. Daar werd dus een heffing op gedaan, op varkensvlees.

I-2: Je keurde het vlees dat binnenkwam?

G: Het werd gekoeld binnengebracht en weer gekoeld afgevoerd. Uiteindelijk was het zo dat vlees dat met het spoor uit bij wijze van spreken Groningen was gekomen, bekeken moest worden of het onderweg niet bedorven was. Later werd het gewoon een geldkwestie. Het is helemaal toen fout gegaan met het Leidse Slachthuis. Want de mensen, die moesten gaan controleren in de stad - degenen die gecontroleerd werden - moesten daarvoor gaan betalen. Daar kreeg je ruzie over.

I-2: Je controleerde ook de slagers in de stad?

G: Ja. De opslagplaatsen van vlees. Ik heb een Chinees gesloten, want die had drie honden in de vriezer liggen voor de consumptie. Chinezen eten hond. Dat mocht niet. Samen met Huig Peet. Die was politieagent Bijzondere Wetten. En Bon. Dat was iemand van de Warenwet. Die was erbij. Wij konden zo binnenlopen bij horecabedrijven. Politie moest aanleiding hebben en die ging met mij mee. De keurmeester van de Warenwet moest speciaal toestemming vragen. De Warenwet ging kijken of iets verkocht mocht worden voor de consumptie. Wij deden alleen de gezondheidskeuring.

I-1: Het waren twee gescheiden diensten? Dat is belangrijk.

G: Ja. En nu wordt alles onder de Warenwet....!

I-2: Alles valt nu onder de Warenwet?

G: Nee. Onder de Warenautoriteit. Die hebben een flesje om chemische reacties te bekijken of ze sulfiet gebruiken. Dat leer je bij die gooi- en smijtzaken: die heel grote slagerijen, die die Kiloknallers verkopen. Daar leer je de kneepjes.

I-1: De Jumbo heeft die Kiloknallers. Is dat goed vlees?

G: Vlees is geen stuntartikel. Vlees heeft geleefd. Vlees is geen handelsartikel. Vlees is voedsel, is hoogwaardig voedsel. Als op een gegeven moment de melkplas te groot wordt en de mensen te veel vee krijgen in het land, gaan de mensen magere koeien slachten. Op een gegeven moment worden dat Kiloknallers. Daarmee gaat de naam van de slagerij kapot. Ze zeggen: je moet vegetariër worden. Maar je gebit zegt anders. Je maag-darmstelsel zegt anders. Planteters hebben heel lange darmen. Daaraan moet veel gewerkt worden. Vleeseters hebben korte darmen en de mens zit daartussenin, net als varkens en honden. Een kat moet je geen groenten geven, want dan gaat die aan de schijt. Die heeft korte darmen. Zo leer je al die kleine kneepjes.

Ik kan, als we verder gaan, anekdotes ophalen van het slachthuis. Er werd gestolen als ik weet ik wat. Koos Reigersbergen - die woonde bij de Doorbraak - reed altijd in zijn karretje langs en als er niemand keek, gauw een krans vet onder zijn kussentje, waar die darmen aan hebben gezeten - en dan weer verder. Jan de Krent ziet dat en Reigersbergen even gauw naar de WC en hij haalt dat vet weg en een schep stront eronder. Zo ging dat. Zo leerde je hoe de mensen zijn.

I-1: Je bent herplaatst en bij de belastingen terechtgekomen?

G: Bij de gemeentebelastingen. Ik werkte onder Tom van Bergen Henegouwen. Die had twee jaar MAVO. Dat was mijn chef en die kende het metriek stelsel niet. Nou ja, precario is het metriek stelsel. Hij heeft het geluk gehad dat ik mezelf in bedwang hield, anders had ik hem alle hoeken van het lokaal laten zien. Die kon zo verschrikkelijk zuigen: jennen. De conversatie verliep met papiertjes over het bureau. Je zou elk jaar een functioneringsgesprek krijgen. "Dan doen we dat volgend jaar", zei hij. Dat zei hij elk jaar. Toen had ik opgezegd, want ik kon al twee jaar eerder met pensioen. Hij zei: "Je krijgt een functioneringsgesprek". Ik zeg: "Ben je tevreden over mij?" "Ja. Ben je tevreden over mij?" Ik zeg: "Nee. Want als je een goede chef was geweest, dan zou je gezien hebben dat de conversatie bij ons met papiertjes over het bureau gingen. Dan had je gezien hoe mijn chef de boel verziekt. Dat had je moeten zien".

Ik ben blij dat mijn werk goed is geweest. Ik heb gezien hoe het bij de gemeente werkt en hoe de mensen niet op elkaar letten. We zaten in eerste instantie bij het loket van de kabelkrant, boven in het stadhuis. Dan moesten ze langs de chef administratie. Die was van financiën en maakte de begroting. Maar die man had last van slaapziekte. Echt waar! Dan deden de collega's expres zijn deur open om te zien dat hij voorover op zijn bureau lag. Dan doe je toch die deur dicht? Daar heeft het publiek toch niets mee te maken. Dat is dus de rotte appel bij de gemeente, hoe het in elkaar zit. Op een gegeven moment ben je een roepende in de woestijn. De mensen komen voor elkaar op. Moeten ook voor elkaar op komen, maar geen slechtigheden!

I-1: Je ging precario rechten en hondenbelasting doen. Wat is precario?

G: Precario rechten worden geheven over gemeentegrond en over dingen, waar een gemeente een vergunning voor moet geven. Bijvoorbeeld een uithangbord. Die hangt boven gemeentegrond. Als je gemeentegrond wil gebruiken, dan moet je daarvoor betalen. Dat is in het kort precario. Hier liggen kabels in de grond. Daar betaalt de burger via Ziggo ook precario rechten voor. Ook voor gas- en elektriciteitsleidingen. Bij de Jan van Houtkade heb je die tuintjes. Aan de voorkant. Daar kost meen ik 25 cent per jaar. Eens in de 5 jaar rolt daar een aanslag uit. Maar dat kost meer dan die opbrengt. Aan de achterkant van die huizen woonde het personeel.

Zwanen. Eens per jaar heeft de boer recht op het water, waar die zwanen in zwemmen, om zijn vee te drenken, om brand te blussen. Maar dan moet er wel een zwaan in hebben gezwommen. Elk jaar gooien ze een zwaan in het water, mensen erbij en dan is het bewezen dat daarin een zwaan heeft gezwommen.

Als ik mijn fiets in de tuin van mijn burens zet, dan mag dat, maar dan moet ik ervoor betalen, of ik moet een tegenprestatie leveren. Dat zijn precario rechten. Zo begrijp ik het. Ik ben ook niet ingewerkt. Op een gegeven moment kreeg ik een overzicht met meldingen: ga de stad maar in! Dan zou ik boven zijn pet zijn gegroeid. Dat wordt weinig gedaan: collega's inwerken bij de gemeente. Heel erg weinig.

I-2: Je ging de stad in om te kijken waar gemeentegrond gebruikt werd?

G: Ben je bekend in Leiden? Op de Hoge Rijndijk heb je Snijders Textielzaak [H. Snijders, Hoge Rijndijk 114-124]. Die heeft tegels in het trottoir liggen in eigen grond. Ik weet niet of je het wel eens gezien hebt. Ik weet niet of je voor de Stolpersteine bij die Joodse huizen ook precario rechten moet betalen. Die koffer die daar staat?

I-1: Moet Snijders voor die tegels ook precario rechten betalen?

G: Weet ik niet. Op Hoge Rijndijk 26 heeft Samuel Marsman gewoond, een Leidse slager. Die had een slagerij op de hoek van Haarlemmerstraat en het Havenplein. Heb ik nog een foto van gevonden. Heb ik aangemeld op het Joods Digitaal Monument. De mevrouw van de synagoge heeft ervoor gezorgd dat mijn verhaal erbij werd gezet. Die mensen zijn weggevoerd. Voor hen zou eigenlijk een struikelsteen – een Stolperstein - moeten komen.

Zo zit ik veel op Facebook met Leiden van toen en nu.

I-1: Wanneer ben je met pensioen gegaan? Met vervroegd pensioen?

G: Op 1 juni 1998. Ik had sowieso 40 dienstjaren. Militaire dienst telde mee. Dat vond ik goed. Er was een boerendochter, die was toen directeur bij de belastingen. De naam ben ik vergeten. Ik heb een mooi getuigenschrift gekregen. Er zit wel wat taalfouten in, maar dat geeft niet. Ik moet altijd wat te zeuren hebben!

Die foto's mag je hebben, als ik ze terugkrijg. Cor Smit zal ze wel in het archief hebben gezet. Ik kom ook veel foto's van het ELO-archief tegen en op Facebook. Dan zie ik de oude gebouwen met een lichtval, dan denk ik: dat is daar en dan ga ik erover lezen. Leuk is dat!

I-1: Hoe ging het met je heup? Je bent herplaatst en geopereerd.

G: Ik heb twee nieuwe heupgewrichten.

I-1: In de jaren '80?

G: Nee. De eerste kreeg ik in 2000. Deze linker heb ik nu zeven jaar geleden gekregen. Ik heb er last van gehad. Toen ik een jaar of 12 was, ben ik gevallen op het ijs met mijn voeten naar buiten en dus mijn knie naar binnen weggeleden. Ik heb er altijd last van gehouden. Dat was het begin van de slijtage, schijnt het. Daarbij komt: overbelasting is nooit goed. Ik heb altijd het standpunt gehad: je spieren knappen op. Dat is niet erg. Maar je skelet duurt altijd erg lang. Ik heb gelukkig geen kalkgebrek gehad. De koppens van die heupen waren zo goed: ze hebben die gebruikt voor de transplantatie of iets dergelijks.

I-2: In de jaren '80 kon je niet zo makkelijk nieuwe heupen krijgen?

G: Nee, want die gingen nooit zo lang mee. Maar sinds ze nylon en titanium zijn gaan gebruiken: titanium heeft dezelfde flexibiliteit als bot en nylon slijt niet. Er zijn dus ziekenhuizen, waar ze metaal hebben gebruikt en daar hebben ze last dat het metaal is gaan slijten. Maar ik kreeg van het Rijnland-ziekenhuis – dat is op het moment het Alrijne – zij hebben beslist: geen staal gebruiken!

Ik heb ook staaroperaties gehad. Dat zou ik, als het nodig is, iedereen aanraden, want daar knap je alleen maar van op. Je hebt er geen pijn aan. Dat is heel gek.

Silicone zit er in. Ik had last: het was versleten. Ben ik naar de orthopeed gegaan. Mijn dochter was verpleegkundige op orthopedie in Rijnland. "Pap. Daar is wat aan te doen". Dokter Ebbink kijkt ernaar. Hij zei: "Ja hoor. Ik kan daar wat aan doen. Het zit tussen twee kootjes. Ik vlak ze beide af, boor een gaatje, doe er paddenstoeltjes met silicone tussen en dan hecht ik het. De operatie stelt op zich niet zoveel voor. Maar het herstel is erg zwaar". Ik zei: "Het kan niet zo zwaar zijn als ik pijn heb". Het was inderdaad zwaar. Ik ben achteraf blij dat ik het heb laten doen. Ik kon het gewoon weer gaan gebruiken. Maar het herstel is heel erg moeilijk, want het is erg strak gehecht: het mag niet bewegen. Als bot moet gaan hechten, dan moet het niet bewegen. Het was helemaal blauw. I-2: Ik ben op de leeftijd dat in mijn kennissenkring het aantal nieuwe heupen en knieën stijgt. Dan vraag je je af: hoe ging dat vroeger?

G: Wij kunnen niet meer zonder computer. Maar ik heb nog met papier en potlood gewerkt.

Hoofdrekenen: dan kan ik nu ook niet meer. Maar als ik een klant had: "Dat is zoveel, mevrouw." Ik schrijf het even op. En dan klopte het!

I-1: Ik weet nog: in de jaren '60 en '70 was een heupoperatie een heel zware operatie. Zes weken in het ziekenhuis en het ging vaak niet goed. Tegenwoordig ga je na een heupoperatie de volgende dag naar huis.

G: Met mijn eerste heup heb ik nog 12 dagen plat moeten liggen. Nu is het maandag opereren, dinsdag vol belasten en gaan oefenen en vrijdag, als er geen infectie was, ging je naar huis. Ik zeg tegen mevrouw Verdegaa: "Ik woon alleen: ik moet zeker naar een verpleegtehuis?" Ze zegt: "Joh, daar wonen oude en zieke mensen. Daar hoor je helemaal niet bij. Met een beetje thuiszorg red je dat makkelijk." Inderdaad: ik heb het huis een beetje moeten verbouwen. Ik heb bed hoger gezet.

I-1: Je had het over je dochter. Je vertelde: in '63 had ik verkering. Je hebt kinderen. Kan je iets vertellen over je relatie, huwelijk en gezin?

G: Ik ben getrouwd in 1964, 15 oktober. Mijn oudste werd geboren in december 1965. Iedereen stond te kijken, maar ik had het netjes gedaan. Dat was erg in die tijd hoor: in 1965!

I-1: Wat was er erg?

G: Dat je seks zou hebben voor je huwelijk!

I-2: Maar in die tijd begon dat toch te kantelen of niet?

G: Maar bij mij in mijn familie nog niet. Mijn dochter is op de Dr. Lelylaan geboren. Mijn jongste zoon is geboren hier op de Topaaslaan.

I-1: Drie kinderen dus?

G: Ja. In het jaar dat ik 40 werd, mijn vrouw had een vriendje, was ze mee in de koffer geweest. Zij vond het heel gewoon. Ik vond het niet gewoon. Dan ben je niet zo gezellig en op een gegeven moment wordt de leiding overgenomen en word je de deur uitgegooid. Scheiden was in onze familie not done.

I-2: Welk jaar hebben we het dan over?

G: 1976.

I-2: Toen begon dat wel te veranderen.

G: Toen was het dat het wat makkelijker ging. Toen ben ik gaan scheiden. Ik zei: "Zo snel mogelijk, zodat de kinderen daaronder niet lijden." Zij eiste geld: scheidingsgeld. Ik zei: "Nee." "Ja", zegt ze, "ik heb recht op bijstand. Ik zeg: "Dat recht heb je niet. Dat je wat krijgt, is wat anders." Bij de rechter heb ik categorisch geweigerd voor haar te betalen. Voor mijn kinderen betaal ik: kindertoeslag en bij de gemeente krijg ik ook nog een kindertoelage. Wel voor de kinderen. Maar als ik voor haar moet betalen, dat doe ik nooit.

I-1: Hoe ligt dat juridisch? Je hebt ook een alimentatieplicht voor je ex-partner.

G: Nee, die heb ik niet, want ik was geen eiser. Dat heb ik tegen de rechter gezegd: "Voor haar betaal ik niets. Zij gaat het aan." Financieel heb ik aan haar gevraagd: "Hoe wil je dat rondbreien? Ze zei: "Ik heb recht op bijstand." "Je hebt geen recht op bijstand, want je gaat het zelf aan."

I-1: Wat zei de rechter daarover?



G: Toen heeft de rechter mij veroordeeld tot een bedrag van 200 gulden per kind. Maar daarbij ook nog de kinderbijslag en de kindertoelage betaalde ik zonder mankeren. Boedelscheiding? Ik zeg: "Ik niet. Moeten mijn kinderen met een halve koelkast zitten?" Ik zeg: "Zo snel mogelijk. Ook niet meer zeuren."

I-1: Wat besliste de rechter over de alimentatie voor je ex-vrouw?

G: Mijn ex-vrouw: daar betaalde ik niet voor.

I-1: Maar je hebt een wettelijke regeling. Wat was het oordeel van de rechter?

G: Het oordeel van de rechter was wat ik bood. Dat werd gedaan. Dus alimentatie, toelage per kind, maar voor haar beslist niets!

I-1: De rechter heeft dat ook zo beslist?

G: Ja.

I-2: Had ze werk, een baan?

G: Nee. De hele galerij hier in de Turkooislaan was bezig met scheiden. In 1976. Alleen Wim van der Pluijm, die in de gemeenteraad heeft gezeten, was nog steeds bij zijn vrouw. Maar alle mensen in de galerie: allemaal gescheiden. Zaten allemaal ongeveer in dezelfde leeftijd. En later bleek dat ze allemaal met elkaar rommelden. Ik was zo groen als ik weet niet wat en ik had het niet in de gaten. Mijn dochter heeft altijd gedacht dat ik mijn gezin in de steek heb gelaten. Ik zeg: "Hoe kan dat dan?" "Ja, pap." "Wat heeft moeder dan gezegd?" "Pappa en mamma kunnen het niet zo goed vinden met elkaar. Pappa gaat nu ergens anders wonen." Wat denkt een kind dan? En ze weet dat het anders is, maar het is nog altijd zo; het is erin gebakken. Niet leuk en ik ben na die tijd nog wel een kennisje gehad, maar het is steeds gebleken dat ik me in een wespennest had gestoken. En als ik nu zie - mijn kinderen zijn nu ook gescheiden – hoe hun kinderen daarop reageren, dan denk ik: ik ben blij dat ik geen nieuwe partner heb genomen. Want de kinderen liggen allemaal dwars.

I-2: Nu je het met de kinderen meemaakt en zelf hebt meegemaakt: is het nu anders dan dat in het in die tijd was?

G: Mijn jongste kleindochter. Ik zeg: "Hoe vind je het nu met de scheiding van je ouders?" Ze zegt: "Ik heb nu twee huizen. Het ergste is dat, als ik bij pappa ben, dan moet ik naar mamma toe om boeken te halen, die ik voor die dag voor school nodig heb."

I-2: Maar is het anders dan toen, in 1976?

G: Ja. Mijn oudste zoon is nu weer gaan samenwonen met een vrouw. Zijn dochter komt er niet meer, zijn oudste zoon komt er niet meer. Als ik er naar toe ga, de kinderen van die vrouw: ze zijn er niet. Ze zijn gaan eten. Dan wil ze de deur dichtdoen. Dat zijn allemaal van die rottingen.

I-2: Allemaal vervelende scheidingen?

G: Mijn dochter is in Melissant gaan wonen, op Goeree-Overflakkee. Die is opnieuw getrouwd. Ook van alles meegemaakt. Ik heb een keer gezegd: "Je moet op de kinderen letten! Die zijn je meer waard dan de kinderen van hem". Dat nam ze me kwalijk. Dat nam ze me niet in dank af, dat ik dat zo zei.

Mijn kleinzoon: die zit veel bij zijn oma. Zijn vriendjes wonen hier. In de weekends. Komt hij bij mij of hij mijn scooter mag lenen. "Ja", zegt hij, "dan ga ik met mijn vriendje naar Katwijk". Ik zeg: "Dat gaat niet door. Je bent hier met een auto."

Mijn kleindochter woont in Leiderdorp. Die voelt zich drie keer in de steek gelaten....Toen mijn dochter ging scheiden, toen kwam de nieuwe verkering. Nu is mijn dochter met haar nieuwe man gaan verhuizen. Dus die voelt zich ook verlaten. Klottedingen allemaal. Bah!

I-1: Je zei dat je zelf in 1976 bent gescheiden. En je zei: "In onze familie was een scheiding niet gebruikelijk." Je vrouw ging weg.

G: Nee, mijn vrouw ging niet weg, ik moest op gerechtelijk bevel de echtelijke woning verlaten.

I-1: Hoe is er in je omgeving op gereageerd: familie?

G: Ze kiezen partij, maar ik vind dat je geen partij mag kiezen. Want dat merken de kinderen. De kinderen houden van de moeder en de kinderen houden van hun vader. Maar je krijgt wel verschil in sfeer en opvoeding; dat gaat zich later wreken.

Ik heb twee nieuwe schoondochters. Aardige mensen, maar geen binding mee. En mijn dochter woont op Goeree-Overflakkee. Van wie kan ik mantelzorg verwachten? "Ja, dan moet je maar

thuiszorg nemen.” Dan krijg je een juffrouw hier, maar die mag niet hoger reiken dan 1 meter 45. Daar heb ik niets aan. Ik zal wel zien hoe het schip loopt. Mijn kennissen heb ik ook niet meer. Daar ben je op een gegeven moment te oud voor geworden. Dan ga je te rade bij Radius: “Mijnheer, dan moet u zo en zo doen.” Zo praatte ik ook over de ouderen, toen ik 50 was. Maar die mensen hebben de ervaring niet. Ik heb altijd gelukkig heel goed voor mezelf kunnen zorgen. Kijk maar in mijn kast hoe mijn kleren erbij liggen. Koken: elke dag. Boodschappen doen. Tuin heb ik uitbesteed, want dat wordt lichamelijk echt te veel. Maar dan denk ik: er wordt voor me gezorgd! Dat is dus mijn steun. Intussen is er een soort familieberaad geweest en hebben m’n kinderen met partners me beloofd me te ondersteunen, als het voor me te moeilijk wordt.

I-1: Je bent gelovig?

G: Ik geloof.

I-1: Welke kerk?

G: Christelijk Gereformeerde Kerk. Wij hadden ons kerkgebouw vroeger op de Steenschuur, waar nu Sportcity zit. Ik ben nog een paar keer binnen in Sportcity geweest: mooie gebrandschilderde ramen. Daar zit heel veel collectegeld van mij in, maar dat is niet zo erg. We kerken nu in de Aerent Bruunstraat, in de voormalige Bevrijdingskerk.

I-1: Waar is dat?

G: Kennedylaan, hier in Zuidwest, waar de sportvelden ophouden. De Steenschuur zou voor 1,2 miljoen verbouwd moeten worden om het brandveilig te maken voor de kinderen. Het was allemaal kruipdoor sluipdoor. Toen heeft Van Leeuwen van JoBo de boel overgenomen en toen is het nagenoeg met gesloten beurzen geruild. Maar het oude pand daarnaast uit de Gouden Eeuw is in de ruil verdisconteerd. Het pand was met de kerk verheeld.

I-2: Is die kerk niet overgegaan in de nieuwe PKN?

G: Protestante Kerken Nederland. Nee. Die gemeente viert haar diensten in de Rooms-Katholieke kerk aan de 5 Meilaan. De Maranathakerk in de Mors is gesloopt; die gemeente kerkt in de Vredeskerk aan de Burggravenlaan. Het gaat niet om het gebouw, maar het gaat de gemeente, om het Woord.

I-1: Het gaat om je overtuiging.

G: Op de televisie kijk ik ook naar Kijken in de Ziel. Daar lopen ook veel vooroordelen tegenover andere godsdiensten. Die gaan daar ook mee weg. Maar ik vind het oneerlijk hoe tegenover de Islam wordt gedaan. Vanuit de traditionele Protestante kerken: daar zit echt verschil hoe daar tegemoet getreden wordt. Maar ja: wie ben ik?

I-1: Je bent je hele leven gelovig geweest en lid van de Christelijk Gereformeerde Kerk. Is er verschil tussen het kerkelijk leven in de jaren '50 en '60, als je het vergelijkt met nu?

G: Ja ja. Ik heb een keer Paul van Vliet gezien op de televisie. Die had het over oorlog en dergelijke. Hij is van mijn leeftijd. Hij zei: We dachten allemaal dat het hetzelfde zou blijven, toen de oorlog voorbij was. Later bleek dat het niet meer hetzelfde was. De invloed van de Amerikaanse en Engelse militairen in Nederland en dat soort dingen, dat heeft het ook gedaan. Het leven is veranderd. In de kerken is het veranderd. En het verandert nu ook steeds. Als het stokje door de jongeren van de ouderen wordt overgenomen, dan wordt het overal anders. Ik had altijd mijn vaste plaatsje. Die is tegenwoordig bezet. Dan kijken ze je aan: “Wat moet je hier?” De zitplaatsen in de kerk: die zijn natuurlijk vrij. Dan zitten ze lekker, maar ik zit vlakbij die ringleiding. Zo zie je overal: het stokje wordt overgenomen door anderen en die hebben allemaal andere ideeën. Vroeger waren het de senioren. Tegenwoordig is het 60 Plus. Senioren is toch een soort van erenaam. Niet omdat je er zoveel voor hebt gedaan. Dat mag niet spreken, maar dat spreekt dan toch. Een dagje uit. Gaan we daar naar toe. Maar er zijn erbij, die kunnen niet lopen. Dan maar niet. Zo lever je aan alle kanten in: zowel geestelijk als lichamelijk. Hier aan de overkant: ik heb ze allemaal zien komen. Het was hier altijd gezellig. Op het ogenblik heb je die jongelui: die gaan hier voetballen. Die wonen daar en gaan hier voetballen, want de auto van hun ouders staat niet hier, die staat aan die kant. Dan komen ze hier voorbij en dan ligt er een hoop in de tuin. Ik zeg: “Joh, doe normaal!” Het enige wat helpt dat je er een stokje insteekt met een vlaggetje. Want als je wat gaat zeggen: “Ouwe vent. Fatsoensrakker”. Dat word je dus.

I-1: Ik heb een hele vragenlijst gemaakt: ik vind dat mijn vragen in het algemeen beantwoord zijn. De insteek is de Leidse geschiedenis. Wil je nog bepaalde dingen kwijt of heb je het gevoel dat je alles wel verteld hebt?

G: Ik heb het gevoel: als ik op de Haarlemmerstraat kom, herken ik echt helemaal niets meer. En dat vind ik jammer. De Kooi was vroeger toch wat armoedig. Er zijn een heleboel mooie dingen bijgebouwd. Maar al die hoogbouw! Als mijn opa zou weten dat er een moskee op zijn land staat, hij zou zich in zijn graf omdraaien [Jonathan Roeloffs overleed 28-12-1941; zijn weduwe Marijtje Hus overl. 13-6-1952 te Zoeterwoude]. Ja! Ik denk dan bij mezelf: jullie zijn er gaan wonen, maar jullie weten niet dat er onder jullie moskee een miltvuurput ligt. Antrax. Weet je hoe ik dat weet? Die paarden van de orgeldraaiers, die liepen daar en die kwamen na verloop van tijd allemaal op het slachthuis met miltvuur. Ik was op het stadhuis. Belde er een juffrouw op: "Meneer Volbeda, u heeft op het slachthuis gewerkt. Zijn er nog plaatsen, waarop extra gelet moet worden in verband met saneren?" Ik zeg: "We gebruikten daar Carbol en er heeft daar een benzinetank gelegen en een smeerput: een tank met smeer. Er is veel zoutzuur gebruikt. Er ligt een spoor van het hek tot aan de paardenhal en daar is miltvuur: Antrax". Ze zegt: "Dat staat niet op mijn lijstje. Daar hoeft ik niet op te letten." Zo bekend is dus de grond in Leiden: echt veel vuiligheid.

I-2: Een paard heeft miltvuur; wat kan er dan gebeuren?

G: Een rund ook. Miltvuur – dat is nu gebleken – is een bacterie, die is na 500 jaar nog levensvatbaar. Miltvuur, als die in een open wond komt, is dat na anderhalf uur dodelijk. Dat is Antrax, waarmee Saddam Hoessein..... Dat is miltvuur. Dat is net zoiets als botulisme. Dat is ook niet weg te krijgen. Dat is ook.....hoe noemen ze dat ook al weer? Dat heeft een speciale naam. Ze hebben een oneindig leven.

I-2: Dat kan dus in de grond zitten en dat kan bij mensen terechtkomen en dat is dan dodelijk?

G: Die ouderwetse boeren, die wisten dat al. Die hadden een miltvuurput, waarin het beest werd begraven. Verbranden kon toen ook nog niet. En dan zetten ze er een boom op en prikkeldraad erom heen, zodat de rest van de beesten er niet bij kon komen. Maar die putten zijn vrijgekomen, toen je daar het Zwarte Pad had en daar konden die orgeldraaiers die paarden voor niets laten lopen. Onder andere die van Van Putten. Die is later in de Driessenstraat terecht gekomen.

De miltvuur- of antraxbacterie is een sporenvormer en is na vijf eeuwen nog levensvatbaar in het bloed van een wond en kan de dood binnen 90 minuten betekenen en is alleen door verbranding af te doden.

Het water van de Vestestraat en de Uiterstegracht: elke dag een andere kleur. Van het verven van de wol. Sinds kort weet ik – dat haal je van Facebook af - over vollen: zo lang op de wol gaan trappen dat het gaat vervilt. Ik vind het echt leuk om daar mijn kennis van af te halen. Het is altijd leuk om dat te weten.